

Не той став

Автор:

Іван Нечуй-Левицький

Не той став

Іван Семенович Нечуй-Левицький

Іван Нечуй-Левицький

Не той став

I

Після Петра, в суботу надвечір стара Зінька Мисанка поралася з дочкою Настею в своїй хаті. Настя, молода дівчина, домазувала припічок, а її мати все заходжувалась варити вечерю. Підпаливши трусок в печі, вона приставляла до огню чавун, застеливши вогкий припічок ганчіркою, щоб його не подряпати горшками. Домазавши припічок, Настя вмочила віхоть в глиняник з білою глиною і помалесеньку підводила зверху на грубі на карнизі смугу взорців, вималюваних зовсім такими червоними та синіми зірками та хрестиками, якими вишивають рукави сорочок. Ті квітки вималювала Настя з своїм братом Романом.

Незабаром у хату увійшов Роман, високий білявий парубок з ясними очима. Він приніс здоровий пучок ласкавцю, гвоздиків та крокосу, котрий вже зацвів жовтогарячими патлатими квітками.

– А що, сину, нарвав бадилля свиням? – спитала мати в сина.

– Нарвав, мамо! А це я думаю заквітчати образи свіжим ласкавцем та гвоздиками. Ось і крокіс вже зацвів.

– То й заквітчай! – обізвалась мати, липнувши на сина очима. Вона осміхнулась, що Роман, уже доходжалий парубок, береться за дівчачу роботу.

Роман ще змалку дуже любив квітчати усяким зіллям образи та обвішувати їх рушниками, любив робити здорові хрести та вінки з крокосу, з васильків та ласкавцю і розвішувати їх по стінах на кілочках.

Роман одсунув трохи стола, став на лаві і позатикав свіжий ласкавець та гілки крокосу за образи. На углах кожного образу він позатикав в зелене листя по три жовті гвоздики повняки; потім пообтирав порошок з писанок, що висіли під стелею на ниточках, і позатикав в бадилля кругом образів паперові круглі квітки, котрі поробила Настя. Роман зліз з лави, одійшов од стола і довгенько дивився на свіже бадилля ласкавцю та на квітки.

– А що мамо, чи гарно я позаквітчував образи? – спитав син в матері.

Зінька підвелася, зирнула на образи і промовила: «Гарно, сину, гарно. Ти якось вмієш зробити це діло до ладу, краще од мене і од Насті».

Зінька була вже зовсім стара, їй було вже більше як шістдесят років, але вона була здорова, міцна й кремезна баба. Зіставшись удовою, вона сама хазяйнувала незгірше свого чоловіка, довела до пуття дітей, вже оженила старших п'ятьох синів, одрізнила їх, поставила кожному нову хату. Вона й тепер провадила господарство сама, держала воли, засівала своє поле, держала корову і кілька овечок і так повертала своїм розумом, що ніхто не сказав би, що в оселі господарює не чоловік, а стара баба. Розумна зроду, роботяща, вона всьому давала лад, як у хаті, так і, на подвір'ї, скрізь увивалась – і коло печі, і в загороді коло волів, і на полі. Сини були тільки для Зіньки за помагачів та за наймитів, а вона всім орудувала сама, скрізь встигала увинутись і всьому дати лад. Бабу Зіньку усі на селі поважали. На молодиць та на бабів Зінька мала великий вплив: її шанували.

Настя стала на лежанці і почала білити грубу. Підводячи карниз угорі, вона зачепила трошки взорці, помальовані червоною глиною. Роман слідкував за її рукою.

– Насте! Веди-бо віхтем обережніше, бо як позамазуеш квітки, то я не буду тобі вдруге наводжувати синьою та червоною глиною, – сказав Роман до сестри, сидячи на лаві.

– Як замажу трохи, то й поправиш, – обізвалась Настя.

Ті квітки кругом карниза на грубі й на комині розпочала малювати Настя, але скінчив їх Роман. Він мав до малювання і хист, і охоту і сам повимальовував смуги з хрестиків та зірок і над дверима, і кругом вікон.

Настя причепурила грубу, підмазала лежанку, а потім налила в миску мителю, розпустила коси і почала мити голову. Роман сидів на лаві і милувався свіжим зіллям та квітками за образами. Очі його, підведені вгору, стали тихі та ясні. Він і милувався зеленим зіллям та квітками, і разом з тим йому на думку йшла молитва, бо він був дуже богомільний, як і його мати. Як він вчився в школі, то співав на криласі і ніколи, навіть літом, не пропускав ні однієї служби божої.

Романові, очевидячки, не було роботи в хаті. Він тихенько, ніби крадькома, вийшов з хати, не взявши навіть в руки бриля, – певно, щоб мати не подумала, ніби він йде в двір на якусь роботу.

– А що, сину, може, череда вже йде? – спитала Зінька в сина.

– Може, вже йде... Піду вигляну, – знехотя обізвався син.

Але він пішов дивитись не на вівці, а попростував у садок, перейшов через город і стежечкою пішов тихою ходою до того місця, котре було в далекому кутку огороду, на низині, засадженій вербами, зарослій дикими грушами та кущами калини. Проти того кутка огороду, зеленого, зарослого та вогкого, на улиці за тином була рублена криниця. Коло криниці стояли дві дуплиністі верби. Надвечір до цієї криниці виходили молодичі та дівчата по воду. Роман уже не раз і не два виходив в той зелений закуток огороду і наглядав з-за тину: він знав, коли молоденька Соломія виходить до криниці по воду.

Молодий парубок продерся крізь гущавину, сперся на тин і дивився на криницю. Дівчата почали приходити до криниці одна за другою, набирали води і, поздоровкавшись з Романом, одходили. Декотрі зачіпали його, заговорювали з

ним; він обзивався до їх одним словом, та й то знехотя, і все ждав Соломії. Чорнява та проворна Соломія вже давненько впала йому в очі. Незабаром прибігла з відрами і Соломія, височенька, тоненька, рівна станом, довгобрана та смуглява, з пишними, блискучими, чималими чорними очима і високими тонкими бровами. Очі й брови в Соломії були такі чорні, що закрашували її смуглявий вид і саме лице здавалося неначе білішим од тих блискучих очей та чорних брів.

Од густих рум'янців на щоках увесь її вид неначе пашів огнем. Щось палке, гаряче було розлите в її очах і на її рум'яних щоках. На голові в Соломії червоніли «кіснички», які тепер носять дівчата. Кіснички, перевиті пучками червоної та синьої вовни та заплочі, обвивали її чорноволосу голову, неначе вінок. Ті червоні кіснички дуже приставали до її смуглявого виду та до темних очей і надавали краси, а виразні очі неначе говорили, мов живі.

Соломія прибігла до криниці, вгледіла Романа, сказала «добривечір», в одну мить витягла відро води і поставила на цямрині. Вона липнула очима на Романа. І на нього ніби впала блискавка. Вхопила вона в руки друге відро. Відро спускалось на коромислі в криницю, а Соломія підвела голову, вдруге блиснула очима на Романа і знов втупила очі в криницю. Роман знов почув, що на його ніби впала блискавка, і почервонів. Той блиск гарячих очей неначе обсипав його жаром. Соломія примітила, що на його щоках виступили легкі рум'янці.

Роман мовчав. Він був тихий на вдачу, неговорючий і дуже несміливий: ніколи він не зачіпав ні однієї дівчини ні словами, ні жартами. Соломія була така проворна та смілива, що нікого не минала своїм язиком.

– Романе, що ти там робиш в вербах? – почала зачіпати його Соломія.

– А що ж я роблю? Стою та дивлюсь, – тихо обізвався Роман і осміхнувся якось подитячій.

– На що ж то ти дивишся? На криницю чи на мої відра?

– Дивлюся і на криницю, і на відра: дивлюсь, бо очі маю, – знов обізвався Роман і засміявся.

Соломії, очевидячки, сподобалося, що Роман наглядає на неї з садка. Вона вже не раз примітила його за тином, виходячи до криниці по воду, але ще напевно не

знала, на кого то він визирає з-за кущів, хоч трохи догадувалась, що він наглядає за нею.

Тим часом до криниці вибігли ще дві дівчини, Соломіїні сусіди й приятельки. Вони поставили відра коло криниці і почали балакати з Соломією, забувши і про свої відра, і про свою роботу дома. Романові було ніяково стояти коло тину і дивитись на дівчат. Він одійшов од тину і почав нікати попід вербами та поміж кущами калини, розгортав кущі чорної смородини, ніби шукав стиглих ягід.

– Романе? Чого ти там шукаєш в траві? Що ти там загубив? – знов гукнула на його Соломія.

– Шукаю суниць!

– Романе! Може, ти збираєш зілля на чари? Ото цікаво знати, кого ти хочеш причарувати отим зіллям, – зачіпала хлопця Соломія.

– Хіба я знахур, щоб когось чарував зіллям? – обізвався Роман. І з тими словами він кинув нарвате зілля додолу, приступив до тину і знов сперся об хворост ліктем, поклавши свою ясноволосу голову на долоню. Він став сміливіший.

– Романе! Чом ти ніколи не виходиш до нас гуляти на улицу? – спитала Соломія.

– Тим, що не хочу. Я не люблю гурту, не люблю й гуляти в гурті.

– А як же його гуляти не в гурті? – сказала Соломія і зареготалась голосно та дрібно на всю улицу. Її білі, дрібні та рівні зуби заблищали, як два разочки білого намиста. Роман задивився на ті дрібні білі зуби, і чогось йому забажалось, щоб Соломія сміялась та реготалась довго, щоб блиснули ще хоч раз ті зубки, рівні та білі.

– Може, ти сам і в хрещика граєш отам під вербами? – жартувала Соломія і все сміялась, аж заливалась.

– А чом же! як часом припаде охота, то й бігаю в хрещика попід вербами од кутка городу до кутка, – сказав Роман, піднімаючи самого себе на сміх, щоб смішити Соломію: йому хотілось, щоб вона реготалась і блискала зубами та очима.

– Бігаєш попід тином од кутка до кутка? Ха-ха-ха! Я й не знала, що хлопці грають в такого хрещика, – сміялась Соломія, і одляски її сріблястого реготу аж луною йшли попід вербами.

Роман слухав той веселий регіт, неначе веселу пісню; він і собі тихо засміявся. Соломіїн веселий сміх неначе дратував його й веселив.

Одна дівчина, Маруся, згадала про свої відра. Вона набрала води з криниці і поставила відра на цямрини. Третя дівчина і собі кинулась брати воду і поставила відра коло криниці. Одначе усі дівчата й гадки не мали йти додому. Відра стояли, й дівчата стояли коло криниці з коромислами в руках. Роман не оступився од тину і все дивився на дівчат. Кожній дівчині хотілось побалакати і з Романом, і з приятельками.

– Але чого ж це ми стоїмо та байдики б'ємо? – обізвалася Маруся. – Мене мати жде: в нас же нема в діжці води ані крапельки.

– Та постій трохи! Мати підожде, а ми побалакаємо, – обізвалася Соломія.

– Ой, боюся, щоб мати не сердилась. Коли б на мене виглядали з-за тину чорні очі та ще й під чорними бровами, то я б іще трохи постояла, – сказала Маруся, зирнувши на Романа скося і осміхнувшись.

– Ото яка вередлива! – обізвався Роман. – Може, й тобі, Соломіє, хочеться, щоб і на тебе з-за тину виглядали чорні очі та ще й під чорними бровами? – насмілився обізватись Роман.

– Мені? Не скажу! Нехай кортить. Як вийдеш на улицу, то я тобі там скажу, а тут не скажу, – промовила Соломія.

Маруся почала брати відра на коромисло. Вона не встигла начепити на коромисло другого відра, а Соломія проворно вхопила Марусине відро і вилила з його воду в криницю. Знов веселий регіт залунав попід вербами.

– Соломіє! ти чортзна-що робиш: ллеш воду в криницю, неначе в криниці води мало й без того, – сказала Маруся.

– А справді я ллю воду в воду. Лучче поллю сухой тин: може, виросте, – сказала Соломія і з тими словами вхопила відро, котре стояло коло криниці, і вилила воду на тин, просто до Романа; потім набрала води з другого відра повні пригорщі і хлюпнула на Романа. Роман подався за кущі. Соломія вхопила відро в руки, прибігла до тину і почала бризкати водою на кущ, де стояв Роман. Він сховався далі за калину.

Дівчата підняли регіт на всю улицу. Соломія, в'юнка та проворна, як дзига, бігала та крутилась коло криниці, вхопила з цямрини своє відро з водою, знов побігла до тину і бризкала на кущ калини. Роман втік далі в кущі і там сховався.

– Оце здуріла зовсім сьогодні! – кричала Маруся. – Коли так, то й я не дам тобі набрати води.

І Маруся вхопила Соломіїне відро і вилила воду в криницю. Роман знов вийшов потихеньку з кущів, приступив до тину і знов спокійно сперся об тин, поклавши свою кучеряву голову на долоню. Соломії здалося, що з'за лісу, з-за зеленого саду ніби зійшов повний, пишний місяць і глянув на землю, глянув просто на неї і обсипав її тихим, ясным світлом, їй стало на душі радісно, весело. Вона реготалась, пустувала, жартувала. Маруся витягла воду з криниці другий раз. Соломія знов кинулась до відер і хотіла вилити воду в криницю, її тонкі, довгі пальці, вузькі долоні вчепились п'явками в дужку. Маруся кинулась виривати своє відро з її рук. Піднявся регіт, галас. Роман реготався, стоячи за тином.

До криниці надійшла молодиця, вже немолода й поважна. Вона поздоровкалась з дівчатами. Дівчата замовкли і перестали реготатись. Вони спокійненько понабирали води в відра і помаленьку пішли додому слідком за молодницею.

Соломія втихла, але веселість пташкою грала в її душі. Їй хотілось бігати, гратись, співати. Вона ще раз оглянулась до криниці. Роман все стояв під кущами, спершись на тин, і дивився на одходячих дівчат. Соломії чогось припала охота співати пісню про місяця-місяченька. Романове ясне високе чоло, Романові ясні, тихі очі чогось наводили на неї думку про ясний місяць, про тихий вечір, про співи на улиці. «Ой місяцю-місяченьку, і ти, ясна зоре!» – завела вона голосно пісню і ще раз озирнулась на Романа. Дівчата пристали до Соломії і собі заспівали. А Роман все стояв та милувався здалеки Соломією, доки вона не сховалась десь за вербами в вузькій улиці.

Він ще постояв трохи, задумавшись та поглядаючи на криницю, на розливу та розхлюпану воду кругом криниці, і неначе й тепер бачив там Соломію. А її чорні очі, а білі зубки все неначе блискали перед його очима; а веселий регіт все ще лунав в його вухах, неначе десь далеко в садку дзвенів срібний дзвоник.

Роман зітхнув важко-тяжко, повернувся і пішов попід вербами. Задзвонили до церкви. Гук дзвона рознісся під вербами, пронизав густе гілля і лився в чистому повітрі. А Романові все вчувалось, ніби він чує в тому дрижачому гукові веселий Соломіїн сміх та регіт. Він увійшов в гущавину, в тінь і вступив очі в зелену траву, а перед ним в густій сутіні все неначе блискали огнясті очі, блискали білі зубки, як довго ще блискають огнясті плями в заплющених очах, коли часом глянеш на заходячий півкруг сонця, котре закочується за ліс, червоне, як жар.

«Як вона мене причарувала! Як вона мене пригорнула до себе тими очима, тим своїм сміхом!» – думав Роман, вертаючись до хати через огород, через садок.

В саду, в густій тіні, він задумався і знов спустив очі додолу, вступив в зелену траву. І знову в його очах блиснули огнястою блискавкою двоє чорних очей, блиснули ніби два разки білого блискучого намиста.

«Ой очі, очі! не буду я тепер через вас спати ні вдень, ні вночі», – подумав Роман, переходячи через вишневий садок.

Мати вийшла з хати, стояла на порозі і зирнула на подвір'я. Овечки й ягнята никали по дворі. Вона шукала очима Романа, а його нігде не було видно.

– Що це сталося з Романом? Десь дляється, а овечок не загнав. Він же такий хазяйновитий, робить діло без загаду. А це... Де це він? Що це з ним сьогодні сталося?.. Романе! піди та позаганяй овечки, бо Насті ніколи: нема води в діжці. Вона побіжить до криниці по воду, – сказала мати, вглядівші сина в садку.

Роман почув материн голос і опам'ятався. Він знехотя поплентався в двір і почав заганяти в хлів овечки, котрі розсипались по дворі і хапали зелений шпоріш попід тином. Але не овечки були йому в думці. Він їх заганяв в хлів, одлучав ягнята од овечок, а його очі побігли слідком за Настею, тією стежечкою, що вилась через город до криниці. Він знав, що Соломія знов прийде по воду до криниці, і його ніби якась сила тягла до криниці, між верби, щоб глянути на ті пекучі очі, щоб почути той гучний голос.

«Ой, піду я знов під верби! Хоч іще раз гляну на ті очі, на ті брови! Вона знов прибіжить по воду. Диво, та й годі! І смуглява з лиця, і неначе й не дуже гарна, а її очі неначе печуть мене в саме серце!» – думав Роман, заганяючи вівці та ягнята.

І він знов тихенькою ходою пішов через садок та через огород, став під вербами і глянув на криницю. Надворі вже смеркалось.

Криниця була вкрита густою тінню. Скрізь було тихо. Ні одна душа вже не приходила по воду до криниці, і криниця ніби одпочивала од роботи, затінена густими навислими гілками старих верб. Роман довго стояв, спершись на тин, і думу думав, де б то побачитись із Соломією та побалакати з нею на самоті. Ходити на вулицю він не любив, а коли й ходив, то гуляв недовго. Спокійний та тихий на вдачу, він не любив гурту, не любив крику, шуму та співів парубоцьких та дівчачих.

«Я люблю її... Де б мені з нею побачитись, стрінутись? Завтра я, може, побачу її в церкві... Не піду співати на хори, стану у правому притворі на сходах, коло дверей. Звідтіль я таки десь побачу її. Коли б хоч надивитися здалеки на ті оченята!» – думав Роман, вертаючись до хати через огород.

– Романе! Романе! а де ти? Йди вже вечеряти, бо мати сердяться, що ти десь задлявся та загаявся і не йдеш в хату, – почув Роман сестрин голос.

Він похапцем пішов у хату, сів за стіл вечеряти. Але й вечеря чогось здавалась йому несмачна. Соломія не виходила в його з думки, неначе отут в хаті вертілась-крутилась перед його очима.

II

Вставши раненько, Роман прибрався в вишивану сорочку, в новий суконний синій жупан, підперезався червоним поясом, зачесався, причепурився і пішов до церкви. Він став коло правого притвора на східцях, звідкіль видно було усіх людей, котрі входили через браму в цвинтар. Багато приходило дівчат, але між ними Соломії не було.

Роман постояв на сходах, а далі не втерпів і пішов кругом церкви, обійшов церкву і кинув очима на велике стовпище дівчат, котрі стояли коло дзвіниці, а декотрі сиділи на траві попід вишнями. Церква в селі Терешках була стародавня й мала. Люде не поміщались в церкві, і усі дівчата й молоді молодиці стояли надворі, коло дверей бабинця та коло дзвіниці, або сідали попід липами, яблунями та вишнями і балакали собі стиха, як на улиці.

Роман помаленьку пройшов кругом бабинця, глянув на рядки дівчат, окинув усіх оком і вглядів Соломію. Вона стояла рядом з його сестрою Настею та з Марусею. Соломія убралась, як до вінця, в синій суконний жупан, підперезалась широким червоним поясом, убралась в квітки та в усі стрічки, наділа намисто з дукачами та хрестами. На гарячому сонці вона вся аж сяла. Роман на хвилинку спинився і окинув її очима. Ще ніколи не здавалась вона йому такою гарною. Йому хотілось стояти і дивитись на неї, дивитись безперестанку. Але стояти довго перед стовпищем дівчат було ніяково. Він вернувся і знов став на сходах.

Ще не встигли в церкві поблагословити люде, а дівчата посипались одна за другою рядочком з цвинтаря. Вони на одну мить спинились проти дверей притвору, на ході повертались до дверей, хрестились, кланялись і бігли до брами. Роман оглядав кожну дівчину.

Швидко потім дівчата почали бігти гуртом, як овечки з череди, неначе втікали з цвинтаря. Роман вглядів між ними Соломію. Вона йшла швидко, неначе бігла, на одну мить спинилась проти дверей, перехрестилась, поклонила і підвела очі. Очі впали на Романа. Роман стиха осміхнувся. В Соломії очі стали веселі. Вона побігла до брами, убрана в квітки, в стрічки, підперезана широким червоним шерстяним поясом з довгими кінцями.

Роман вглядів, як майнув в брамі її червоний пояс, вглядів, як вона обернулась назад на самій брамі і знов блиснула до його очима, крутнулась, побігла з пригорка і ніби сховалась в натовпі дівчат.

Роман пішов навздогінці за нею, щоб надивитись на неї хоч здалеки. Але дівчата йшли так швидко, неначе їх хтось підганяв ззаду. Роман зістався далеко позаду і тільки слідкував очима за широким червоним поясом та ніби ловив очима кінці червоних стрічок на Соломіїних плечах.

«Ой, прудка ж та швидка, як вода на бистрині! Чи впіймаю тебе, прудка дівчино, чи, може, втечеш од мене, як бистра вода весною в потоку, що доганяеш очима та й очима не доженеш», – думав Роман, вертаючись додому.

Поки стара мати допленталась додому, проворна Настя вже роздяглася, поздймала з голови стрічки та квітки і сховала в скриню. Прийшов і Роман. Мати загадала дочці подавати обід.

– Ну та й Соломія лепетлива була сьогодні в церкві! – обізвалась Настя, пораючись коло печі. – Стала коло мене та цілісіньку службу говорила до мене. Йй-богу, не дала мені й молитись! Я насилу двічі-тричі встигла перехреститись. Та все оглядається, та крутиться, та повертається то сюди, то туди: ніяк не встоїть на одному місці.

– Ото гарно! А ти б, дочко, оступилась од неї та стала деінде. Де ж таки балакати, коли служба божа йде, – навчала стара Зінька.

– Цікаво знати, про що ж то говорила тобі Соломія, – обіззався Роман, краючи хліб та складаючи скибки на одну купу серед стола.

– Та все ж про тебе! Чогось ти неначе навис сьогодні йй на язик, – сказала Настя, – все розпитує та й розпитує про тебе. Не дала мені й богу помолитись гаразд.

– Що ж вона говорила про мене? – спитав Роман.

– Та все ж розпитувала, де ти гуляєш в неділю... – почала Настя та й не доказала. Вона глянула скося на матір і замовкла. Очевидячки, йй ніяково було говорити про ту розмову з Соломією при матері.

Мати зирнула очима на Романа. В Романа очі аж світились од веселості.

«Чепляється до мого Романа...» – подумала Зінька, сідаючи за стіл, але про Соломію й слова не промовила.

Ще ніколи Роман не був такий веселий, як того дня за обідом. Він все говорив та сміявся з дівчат, що вони, не достоявши до кінця служби, бігли з цвинтаря, неначе овечки біжать ввечері з череди. Мати слухала й сміялась та милувалась

сином. Вона ні одного сина не любила так, як любила Романа. Він був тихий та слухняний ще змалку, слухав матері й тепер. Стара Зінька була дуже богомільна, щонеділі ходила до церкви та молилась богу: і Роман вдався в матір, був дуже богомільний. Роман любив молитись богу, любив читати книжки, а найбільше церковні, хоч їх мало й розумів. У неділю він сідав по обіді за стіл, розгортав книжечки «житій святих», котрі діставав в церковній школі, і читав їх голосно. Стара Зінька слухала, але нічого не розуміла з великоруської та церковної мови, котрими були написані ті житія. Син товмачив старій матері, оповідаючи написане в тих книжках своєю українською мовою, і тільки ці його оповідання й розуміла добре стара Зінька.

По обіді Настя збрала з стола миски та ложки. Роман одіклав на стіл недокраєний краєць хліба, згорнув у скатерть окрушки од скибок та кришки, виніс надвір і витрусив курям. Застеливши стіл чистою скатеркою, – він дістав з полиці новеньку книжечку «житій», сів за стіл і почав своїм звичаєм голосно читати. Настя мила ложки і не слухала того читання: вона нічогісінько не тямила з того, що читав Роман. Стара Зінька силкувалась слухати, сидячи на полу, але перегодя, не втямивши нічого, стала позіхати та все хрестила рота. Роман читав книжку, але його думки літали далеко од тих пущів, од того монастиря, де спасався святий, про котрого читав Роман. Все це чогось не припадало йому цього дня до вподоби. Він позіхнув з усієї сили, поклав книжку на полицю і дістав звідтіль Шевченкову «Катерину». Цю книжку Роман купив в одного коробейника в містечку. Вже він прочитав її тричі, але й тепер четвертий раз він читав її неначе вперше. І ніколи ще Катерина не припадала йому так до вподоби. Кохання молоді Катерини розбуджувало в йому думи, нагадувало йому про Соломію і дуже тривожило серце. Настя слухала й ложки мити перестала.

– Сину! покинь читати оту книжку, – обізвалася стара, – це не божа книжка. Ет!.. Ні се ні те!

Але стара проти волі слухала ту книжку і вислухала її до кінця. В хаті стояла духота. Старій Зіньці схотілося спати. В неї злипались очі.

– Піду я на причілок та трохи одпочину, – сказала Зінька.

– А я, мамо, побіжу гуляти до дівчат. Пустіть мене, мамо! – просилася Настя.

– До кого ж ти хочеш йти на гулянку? – спитала мати.

– До Соломії. Вона йене сьогодні запрошувала до себе: забіжу й до Марусі та й її візьму з собою.

Стара мати не втерпіла і навіть аж губами цмакнула.

– Чого тобі йти до тієї Соломії? Іди краще до Марусі, – сказала мати. – А то чого так? – спитала дочка.

– Ет... Соломія – дзига. Пуста дівка, – сказала мати, виходячи з хати. Роман глянув на матір і задумався. Йому було не до смаку, що мати гудила Соломію.

– Чим же вона пуста дівка? – спитав Роман неначе сам у себе.

– Мабуть, тим вона здається матері пустою, що проворна, та все пусте, та крутиться, мов та дзига, – обізвалась Настя.

– А як проворна, то хіба це погано? – сказав Роман до Насті.

– По-моєму, то це зовсім не погано.

– А по-моєму, то навіть гарно, що дівчина проворна, – сказав Роман, – хіба ж воно гарно, як дівка стоїть, мов пень, а ходить, неначе ступа просо товче. Я люблю проворних, жвавих дівчат, таких, як Соломія.

– І я люблю Соломію, – додала Настя, – господи. яка проворна та весела! і наговорить, і накаже, і нащобече, і наспіває тобі повні вуха! Мені з нею і побалакати, й погуляти весело. Веселішої за неї дівчини нема на всі Терешки.

Настя таки не послухала матері: помивши ложки та прибравшись, вона забігла до Марусі, а з Марусею вкупі пішла до Соломії і вже надвечір вернулась додому.

Надходив вечір. Стара мати знов примітила, що вівці никають по дворі, незагнати в свій час, і навіть воли стоять ненапоєні. А Роман десь знову зслиз.

– Де це Роман? – спитала мати в Насті.

– Десь пішов через огород до криниці, – сказала Настя, – там же Соломія воду бере з криниці.

– Оце нависла йому на очі ота Соломія! Зовсім одбився парубок од роботи, – сказала спересердя мати.

А Роман знов став за тином під вербами, діждався, поки Соломія вийшла по воду, знов побалакав з нею, надивився на її блискучі очі. Соломія докоряла йому, чому він не виходить на улицу гуляти. Роман обіцяв вийти на улицу того-таки вечора.

– Побачимо, як то ти вийдеш на улицу. Тебе, мабуть, мати не пускає на улицу, як не пускає вона й Насті, – сказала йому Соломія.

– Парубки не питаються в матерів, як на улицу йдуть, – обізвався з-за тину зобіджений смішками Роман.

Настав вечір, тихий, теплий та погожий. Роман не втерпів; надів жупан і пішов на улицу, простуючи через сукупні огороди понад самим берегом річечки Раставиці. В березі було чути, як співали на улиці дівчата десь далеко-далеко, неначе за лісом. Роман ішов на той гук швидко, похапцем, аж сам собі дивувався, чого це він так поспішає та хапається, неначе до якої роботи. Поспішаючи, він загубив стежку, котра вилася й крутилася поміж кущами верболозу, калини та смородини. Він пішов просто через огороди, навпростець. Дівчача пісня манила його, як манить метелика квітка. Гук пісні було чути все ближче та ближче. Роман йшов навскоси через городи, поміж соняшниками та кукурудзою. Соняшникигнулись, кукурудза аж трішала під його ногами. Він дійшов до тину. За тином під вербами сиділа юрба дівчат. Хлопці стояли коло їх і балакали та жартували з ними. Несподівано за тином зашелестіли соняшники та гарбузиння, затріщала кукурудза. Дівчата замовкли й жахнулисьь.

– Ой, собака за тином! – крикнула одна дівчина.

– Ой лишечко! може, ще й скажена, – засміявся один парубок.

– Ой дівчата! вовк за тином! їй-богу, вовк, бо блищить очима, – загомонів якийсь парубок.

Дівчата крикнули, раптово схопилися з місця і одбігли од тину.

– Де там взявся б той вовк? Чортзна-що вигадують! Вовки сидять у лісі, а на улицю не ходять, – обізвалась Соломія.

Соломія догадалась, який то був вовк: вона сміливо побігла до тину, до того місця, де було чути шелест соняшників.

За тином стояв Роман. Його темна постать ясно означувалась проти жовтогарячого неба на заході, неначе була намальована чорною фарбою. Роман впізнав Соломію.

– То ти, Романе? – спитала стиха Соломія.

– Атож! – так само тихо обізвався Роман з-за соняшників. – Ходи, Соломіє, ближче та побалакаємо трохи.

– Перелазь через тин та йди до гурту! – сказала Соломія.

– Не хочу: я не люблю гурту.

– Та йди-бо до нас! Якби тебе хто підсадив з того боку, то, може, б ти й переліз, – сміялась Соломія.

Вона приступила до тину і взялася за кілок. Голова в неї була завітчана м'ятою та жовтими гвоздиками. Дух прив'ялої м'яти розійшовся в свіжому повітрі. Тихий світ од заходу падав на Соломіїн вид. Роман углядів в темряві жовтогарячі гвоздики, котрі вінком лисніли кругом її голови, а під гвоздиками чорніли її брови, блищали очі.

– Романе! чого ти трохи не щовечора стоїш за тином під вербами, як я беру воду з криниці? – спитала в його Соломія.

– Тим, що тебе люблю, – тихо обізвався Роман.

– Невже? – сказала Соломія і зареготалась.

– Чого ж це ти смієшся? Хіба я смішний? Хоч я не маю чорних брів, але все-таки тебе люблю. Я знаю, що дівчата люблять чорні брови. Але де ж я їх візьму, коли я такий вже на світ народився?

– То намасти сажею, то й будеш мати чорні брови, – сказала Соломія, і знов її дрібний регіт аж залунав попід вербами.

Роман і собі стиха осміхнувсь. Соломин веселий регіт дражнив його.

– Для тебе, Соломіє, я б ладен почорнити свої брови.

– Непотрібно: я й так тебе люблю, і без чорних брів.

– Невже! – аж крикнув Роман.

– Атож! Аджеж місяць буває ясний; а який він пишний! – сказала Соломія. – Та перелазь-бо до нас; ти, гордий сину гордої матері! Невже ти хочеш, щоб дівчата до тебе перелазили через тин?

– До тебе перелізу, розумного батька розумна дочко, і більш ні до кого: чаруеш ти мене своїми чорними очима.

Соломія засміялась од тих слів, як часом сміються люде од великого щастя. Вона одхилила голову назад. Чорні брови залисніли проти ясного рожевого неба. Роман простяг руки через тин, захопив Соломію за шию і пригорнув її голову до своєї щоки. Запахла прим'ята м'ята та гвоздики. Соломіїне гаряче лице аж пашіло. Роман почув, що на його лице неначе повіяло огнем. Він обняв Соломію і тричі поцілував. Соломія випручалась і одхилилась од тину.

– Впекла ти мене своїми гарячими устами, дівчино чорнобрива: без тебе я не можу жити, без тебе мені й сонце не світитиме, без тебе мені й вік буде немилий. Приступи-бо ближче до мене! Чого ти одхиляєшся?

Соломія одскочила од тину. Роман не втерпів; його ніби якась сила потягла до Соломії. Він захопився руками за кілки і перескочив через тин. Тин хруснув, два соняшники зламались і перегнулились до землі своїми важкими головами. Роман приступив до Соломії і взяв її за стан. І довго вони стояли вдвох і не чули, як

дівчата співали пісень. Роман забувся, що прийшов на вулицю на хвилину, щоб тільки почути Соломіїн голос та регіт.

– Твій голос, твій сміх я слухав би цілий вік. та й то, здається, не наслухався б, – сказав Роман.

– Коли ж твоя мати не допустить тебе до того, щоб ти слухав мій голос цілий вік,
– сумно обізвалась Соломія.

– Моя мати дуже розумна людина і не вчинить нічого такого, що було б не до ладу. Ти, Соломіє, не знаєш моєї матері.

– Може, й не знаю, але моя мати знає... Я дещо чула з її розмови, – обізвалась Соломія, потім замовкла й задумалась.

– Романиче! а чого ти так довго забалакався з Соломією? – гукнув з гурту Денис Односуменко. – Мабуть, вже час додому. Я вже вертаюсь. Ходім разом.

– Як ходім, то й ходім, бо вже пізня доба, – обізвася Роман. – Прощай, Соломіє!

– Прощай, Романиче! А чи будеш тепер частіше виходити до нас гуляти на вулицю?

– Хоч і щовечора, аби тільки ти виходила. А коли ти не вийдеш, то для мене й зорі не світитимуть. Прощай, Соломіє! Добраніч тобі!

Роман пішов з Денисом через вигін. Чорна ніч вже вкрила землю. Вигін чорнів, неначе пооране поле, а небо на заході ще трохи жевріло і пролискувалось наскрізь, неначе за селом за горами десь дотлівала пожежа.

Денис уже був немолодий парубок, такий, як Роман. Він одбував військову повинність, і його пустили на строк додому. Він вчився в школі разом з Романом і приятелював з ним ще змалку, хоч на вдачу був зовсім не схожий на Романа. Денис був жвавий, проворний; парубок з його вийшов крутий на вдачу, запеклий, непокірливий і неслухняний. Він не міг ні в кого вибути й півроку на службі, бо не любив покорятись; навіть не все слухав свого батька, а про матір і вухом не вів. Денис часто сміявся з Романа, що він слухає матері, усе ходить до церкви, співає й читає на криласі, не їсть скоромного в піст. Ще як вони обидва вчилися в

церковній школі, батюшка давав їм читати евангелію та усякі церковні книжки і потім велів розказувати про те, що вони прочитали. Роман зразу пристав душею до тих книжок, любив їх читати і докладно розказував потім у школі те, про що читав.

Денис брав книжки од батюшки, з неохотою читав п'яте через десяте і не міг з тямком розказати те, що завдавав йому батюшка. До тих книжок не лежало в Дениса серце. Батюшка розгнівався на Дениса і перестав йому давати книжки.

– А що, Романе? нависла тобі на очі Соломія... Восени будеш мене в бояри просити, – сказав Денис.

– Може, й справді восени буду просити. Час би вже й мені оженитись. Вже довго я одтягався; вже й мати чепляється щоб я оженився, але якось мені ні одна дівчина ще й досі не впала в очі. А ця проворна Соломія аж голову мені заморочила.

– І ти думаєш справляти таке бундючне весілля, на котрому гуляють та п'ють три або й чотири дні? – спитав Денис.

– А хто його там думає! Якби на мене, я б його справляв тільки один день – в неділю. Як посватаю Соломію, то так і скажу Соломіїному батькові, щоб грали весілля тільки один день – в неділю, – сказав Роман.

– Авжеж так! А то п'ють в неділю, п'ють в понеділок, в вівторок...

– Та ще часом і в середу і в четвер. Та видумали якусь даровизну: надарують дві курки та гуску, а вип'ють шість або вісім відер горілки, – обіззався Роман.

– Та виідять діжку капусти та діжку солоних огірків, бо їм на похмілля хочеться кислого, – сказав Денис.

– Та з'ідять хліба мішків зо три, та проп'ють карбованців тридцять або й сорок. В мене на весіллі нічого цього не буде. В понеділок скриють молоду, вип'ють по чарці та й додому! – сказав Роман.

– От так само і я зроблю, як буду женитись, – сказав Денис, прощаючись з Романом коло його двору.

Роман пішов у клуню спати, ліг на засторонку і довго не міг заснути. В його вухах лунали дівчачі співи; він неначе чув голос та сміх молоденької Соломії. Кругом його ніби розливались пахощі м'яти та повних гвоздиків, неначе Соломія стояла десь тут недалечко, завітчана рутою, м'ятою та гвоздиками.

«Завтра скажу матері, що думаю засилати старостів до Соломії. Не знаю, що то скаже старий Филін Чечіт. Але він приятелює з матір'ю... Як зійдуться, то все балакають про святе та боже, та про нечисту силу, та про відьом. А мати цю розмову дуже любить».

З такими думками Роман заснув міцним сном. І все йому снилось, неначе він стоїть поруч з Соломією, неначе од неї пахотить м'ятою та чорнобривцями та розлягається гучний її голосочок.

III

Од того часу неначе якась сила тягла Романа на улицу до дівчат. Як тільки було він зачує з свого садка Соломіїн голос, то так і простує через садки та городи на той голосок. Роман став пізно вертатись додому, вранці все засипав, все спізнявся до роботи на поле, а ввечері, вернувшись з поля, робив діло мляво, знехотя. Стара мати примітила це і догадалась, що він ходить на улицу та гуляє до пізньої ночі.

«Що це сталося з моїм Романом? – думала Зінька, пораючись в хаті. – Був хазяйновитий хлопець, сам кидався до роботи без загаду, а теперечки все чогось ніби опинається, все чогось одникує од діла, а вранці засипає. Певно, якась дівчина нависла йому на очі. Але яка? Яку ж то невістку приведе він мені в хату?»

Стара Зінька таки випитала в дочки й довідалась, що Роман ходить до Соломії Чечотівни. Вона аж вжахнулась.

Після жнив якось одного дня, вона почала приставати до сина.

– А що, Романе! вже давненько я хотіла тебе оженити, а ти все стягаєшся та опинаяєшся. Я вже стара стала: не здужаю робити. Треба мені помочі. Може б, ти цієї осені оженився, бо й ти вже підтоптався в парубках. Для всього є свій час, а твій час швидко мине, бо й ти вже немолодий! І я стара стала, може, й незабаром помру, то й не доведеться мені побачити твоєї жінки.

Роман мовчав, втупивши очі в землю. Він був трохи соромливий, і йому стало ніяково.

– Думай, сину, думай тепер, поки твоя голівонька не сива, поки час твій не минув, – обізвалась перегодя Зінька.

– Я вже, мамо, надумався.

– А до кого ж ти думаєш старостів засилати? – спитала Зінька, і в неї очі стали цікаві.

– До Чечотової Соломії.

– До Соломії? – аж крикнула мати.

– Та до Соломії ж! – сказав син, не дивлячись матері в вічі.

– Ох сину! засилай ти старостів до якої іншої.

– Як не до неї, то й ні до кого, – сказав син і все дивився в вікно: він знав, що Соломія не припаде їй до вподоби.

– Ой, подумай, сину, попереду, та гаразд подумай! Соломія – крутілка. Не хотілось би мені таку крутілку за невістку брати.

– Чого ж вона, мамо, крутілка? Вона тільки проворна та жвава.

– Ой сину! з тих крутілок не виходить добрих хазяйок, – сказала мати, і її голос став трохи смутний.

– Коли ж я, мамо, і люблю її за те, що вона проворна. Хіба воно гарно, як дівчина сидить, як пень, а ходить, як сонна. Така й роботу робитиме, мов сонна.

– Та воно, бач, так, але мені здається, що Соломія а таких, що крутиться, вертиться й берега не держиться. Вона аж надто вже проворна: не ходє, а бігає та шугає, мов та птиця, не говоре, а лящить, верещить, аж одляски йдуть. Ох сину! думай та й добре думай, бо тому один час.

Стара мати аж зітхнула, оббираючи картоплю. Журба їмлюю впала на сині Романові очі. Він підвів свої тихі очі, глянув на матір і вийшов з хати. Впав смуток і на материні очі. Вона перестала оббирати картоплю, підвела очі на образи і неначе в бога просила поради.

«Ох, кого ж це він задумав брати? Кого він оце приведе в мою хату? Якусь дзигу, якусь крутілку, голосну, як дзвін, крикуху, тарахкотілку. А я люблю спокій, щоб в хаті було тихо».

Увійшла в хату Настуся і почала роздягатись. Вона глянула на матір; мати сиділа така задумана та смутна, що Настусі аж кинувся в вічі її смутний вид, насуплені брови, густі рядки зморшків на похиленому чолі.

«Ой боже мій милий! – думала стара Зінька. – Багато невісток я маю, і всі вони як люде, а цей приведе в мою господу непосидящу, летючу невістку, неначе ту лісову птицю впустить в мою хату, що шугає по хаті, б'ється в вікна, аж шибки дзвенять. І вона житиме в моїй хаті до моєї жистності...»

– А! цц! – промовила Зінька голосно, ще й цмакнула губами.

«Як би мені бажалось, щоб мій Роман, сам тихий, як голуб, взяв в мою хату невісточку, як сизу зозулю, тиху та покірливу та роботящу, щоб вона мені й до помочі стала, і мене послухала, і доглядала мене на старості літ», – думала Зінька.

– А! цц! – знов промовила голосно Зінька, не здержавши своєї досади.

Дочка скося глянула на матір.

«Що це сталось з матір'ю? Щось думає нишком таке, що аж цмакає голосно».

«Ой боже мій милий! Чи стати мені синові на дорозі, чи ні? Шкода й сина, шкода й себе... Треба людей попитати, чи не лиха, чи робоча Соломія. Не дай господи, як ще буде сердита, лінива та лиха: не люблю я того лінивства, бо сама зроду робоча! Шкода мені Романа. А він же в мене такий тихий та слухняний, хоч в вухо бгай!» – думала стара.

– А! цц! горенько мені! – знов не вдержалась стара і голосно промовила ці слова.

– Мамо! чого це ви акаете та цмакаете? Ви щось думаєте? – спитала Настуся в матері.

– Ат, дочко! Не питай, бо стара будеш. Я стара, то в мене й думок багато в голові.

«А! боже мій! – подумала Зінька. – Не до вподоби мені ота Соломія. Треба людей про неї розпитати. Вона служила в батюшки; треба буде побігти до його та розпитати. Хто ж лучче знає про неї, як не матушка».

В неділю по обіді Зінька вийшла до молодиць посидіти та побалакати. Молодиці сиділи на призьбі коло однієї хати довгим рядком, а декотрі посідали проти них на траві, підобгавши ноги. Зінька пішла до їх і примостилася на камені, котрий лежав коло самісінького порога.

Хитро та мудро, здалеки вона завела розмову про Соломіїного батька Филона, а далі ніби так собі, випадком, почала розпитувати й про його дочку Соломію. Деякі молодиці хвалили Соломію, декотрі гудили: одні говорили, що вона робоча, другі казали, що вона гуляща, дуже любить крутитись з хлопцями та реготати.

– Ой господи, яка вона пустотлива! Ще й змалку була така! – говорила одна молодиця. – Було перу сорочки в березі, а Соломія купається з дітьми та влове жабу, візьме в руку, підніме вгору та й ганяється за голими дітьми. А ті, голісінькі, тікають аж на вигін. Було в моїй клуні з хлопцями все горобці дере та через рів плигає, не сказати б хлопець.

– А як було пасе коні вкупі з хлопцями, то сяде на коня та й ганяє на коні по полі, неначе парубіяка. Ніхто не сказав би, що то дівчина! Хлопець, та й годі! – говорила друга молодиця.

– А як збереться улиця під моім огородом, то тільки її й чути: регоче та співає, співає та дуріє! Тільки її й чути! – говорила одна стара бабуся.

Зінька аж зітхнула, що Соломію більше гудили та судили, ніж хвалили.

«Вже нехай Роман вибачить, а Соломії я не візьму до себе в хату за невістку, – думала Зінька, вертаючись додому. – Ох, шкода мені сина!»

Зінька прийшла додому. Роман стояв у дворі, спершись на тин і втупивши очі в бездонне небо. Стара мати поралась в хаті, заходилась варити вечерю. А син все стояв на одному місці та дивився в далеч, неначе шукав поради в синього неба.

«Ой, журиться мій Роман, журиться! – думала стара, виглядаючи в вікно. – І роботи з його нема, і все ходить та сумує, мов з-за угла прибитий. Шкода сина, шкода й себе! Соломія служила в батюшки і вибула рік. Піду ще до батюшки та розпитаю про неї. В кого вже допитатись правди, як не в його? Та треба йому розказати і про мій сон... Ох, який страшний сон!»

– А що, сину! Чи думав ти? Чи надумався, чи, може, вже й передумав? – спитала Зінька солоденьким голосом в Романа, неначе хотіла піддобритись та підлеститись до сина.

– Думав я, мамо, думав, але ніколи не передумаю. Або до Соломії буду слати старостів, як ви поблагословите, або ні до кого.

Зінька важко зітхнула й голову похилила. Син так само засмутився.

– Потривай ще трохи, сину! Ще буду в людей питати, – перегодя обізвалась мати.

– Нема, мамо, чого й питати. Я знаю Соломію. Не думайте, мамо, що я людей не питаю. Кажуть, що Соломія – дуже добра людина й роботяща.

– Дай боже, сину, щоб була твоя правда. А все-таки потривай трохи. Це діло не можна робити похапцем. Більше ждав, а менше то вже подождеш, – сказала мати.

«Треба йти в неділю до батюшки: нічого не поможеться; та й той сон мені а думки не виходить... Треба йти», – думала Зінька.

В неділю по обіді Зінька прибралася в новішу одержу, наділа білу нову свиту, завертіла голову наміткою і пішла до батюшки. Вона увійшла в пекарню. Наймичка побігла й оповістила батюшці. Батюшка виглянув в пекарню. Вглядівши бабу Зіньку, батюшка покликав її в покої. Зінька увійшла в кімнату, сказала «добридень» і поцілувала батюшку в руку.

– Що скажеш, Зінько? – спитав у баби батюшка.

– Прийшла, батюшечко, до вашої милості по ділу, – сказала Зінька.

Зінька була висока й поставна, широка в плечах і на взір дуже кремезна людина. Сама старість не зігнула її рівного стану. В невисокій кімнаті баба Зінька показувалася ще вищою. Отець Гарасим, невисокий на зріст, сухорлявий, вже немолодий, в кафтані, котрий ніби поприлипав кругом його невисокої, сухорлявої фігури, здавався непоказним, невеличким чоловічком проти поставної баби Зіньки. Здавалось, ніби не баба прийшла по ділу до отця Гарасима, а назворот: ніби отець Гарасим прийшов до баби Зіньки, і поважна баба вітала його, як господиня.

– Сідай, Зінько, – промовив отець Гарасим. Він нікого з молодниць та бабів не просив сідати в себе, але це була баба Зіня. Треба було її посадовити, бо баба Зіня мала великий вплив на всіх бабів в селі. Зінька була баба над бабами. Її в селі усі поважали.

Баба Зінька і не одмагалась, і не одмовлялась. Вона неначе знала собі ціну і просто сіла на канапці, котра стояла під грубою. Батюшка сів на стільці коло столика.

– А що, Зінько! Може, задумала женити свого Романа? Вже час би його й оженити. Щось він дуже загулявся та загаявся, – промовив отець Гарасим.

– Ой, загаявся, батюшечко! Я сама це знаю. Все чогось стягується та й стягується. А він же в мене найменший, і ні один син мій не любив мене так, як він. Ще змалку він був добрий та слухняний: куди було не повернись, він усе при мені. Але я, батюшко, не для того оце прийшла до вашої милості. Мені знов снилась моя покійна мати.

Отець Гарасим трохи не засміявся і ледве вдержався. Тільки по очах його було видно, що він осміхається в душі. Але вид його був поважний: перед ним сиділа баба Зіня.

– Як же тобі снилась мати? Це вже, здається, вона сниться тобі вдруге? Я пам'ятаю, що ти зимою говорила мені про свій сон.

– Ой, уже вдруге сниться мені мати, батюшко, та ще й так само, як і вперше. Оце позавчора тільки що я лягла спати та заплющила очі, аж мені сниться, неначе я сиджу коло стола десь ніби вже смерком. Коли це не то одчинились двері, не то й не одчинились, а серед хати стоїть моя мати в тій самій намітці, в тому самому убранні, в якому поклали її в домовину. Я її ні трішечки не злякалась. Вона приступила до мене ближче, може, так, як на ступінь або на два, та й каже: «Говорила я тобі раз, щоб ти завела в цьому селі празник мироносиць, як його справляють в нас у Яблунівці, а ти мене не послухала. Гляди ж мені, заведи й в цьому селі цей празник, бо буде тобі гріх од бога, як мене не послухаєш». Та це й по цьому ділу й прийшла до вас, батюшко. Дозвольте мені і всім молодицям завести цей празник, як справляють його в Яблунівці; бо, може, ви пам'ятаєте, що я вийшла заміж сюди в Терешки з Яблунівки.

Отець Гарасим насупив брови. Очевидячки, йому не подобались ні бабині сни, ні клопіт, який йому прийшлося би мати ради цієї бабиної благочестивої примхи.

– Але ж щоб справляти жіночий празник мироносиць, треба вам, молодицям та бабам, мати свій образ мироносиць, треба мати дванадцять здорових ставників, а для образу треба хоч невеличкого кіота, – сказав отець Гарасим і підняв свій голос на кілька нот вгору. Але він швидко схаменувся і знов заговорив ласкавіше й тихіше: перед ним сиділа баба Зіня.

«Розносило оцю бабу з дурницькими снами. Прийдеться мені самому їхати до Білої Церкви або й до Києва замовляти майстра, щоб зробив кіот. Буде мені чимало мороки та клопоту, ідь, торгуйся з майстрами, гай час... Бодай тебе,

бабо, взяла лиха година... Але... баба заведе нове велике свято в селі. Зійдеться народ; найматимуть панахиди; перепаде зайвий десяток карбованців...» – думав отець Гарасим, і його поморщене чоло знов розгладилось; очі повеселішали, голос став ще ласкавіший.

– Але, Зінько, для цього нового свята прийдеться стратити чимало грошей: треба ж поставити «громадський обід» для старшини, для півчих, для старців. Де ж ви наберете грошей? – спитав батюшка.

– Ми, батюшко, вже й маємо сотеньку карбованців, – сказала баба Зінька тихо, неначе оповіщаючи якусь тайну, – а ще з п'ятдесят зберемо по селі. Старостиха вже пожертвувала двадцять п'ять карбованчиків, а я даю п'ятнадцять. Та й другі молодиці склались, хто чим спромігся. А підемо по селі, то, бог дасть, хрещений мир спроможеться, і решту зберемо. Аби тільки ви, батюшко, дозволили нам та допомогли й порадою й всім. А грошей ми роздобудемо.

Баба Зінька при цих словах прижмурила праве око, і погляд її став неначе трохи хитрий, але в ньому світився розум. Батюшка мовчав.

«Ой, накинуть мені оці баби багато клопоту!» – думав він, похиливши свою голову. Розумна Зінька догадалась й постерегла, що в батюшки в голові снується щось несприятелюче для її замірів.

– Ой, прошу вашої милості і я, і моя сестра, і старостиха, усі просимо вас: і дозвольте, і допоможіть нам, бо першого разу снилась мені мати веселою та ласкавою, а цей раз снилась вже неласкавою. Їй-богу моему! аж сердито глянула мені в вічі... А вид в неї такий чорний став, неначе землю припав. Я аж затрусилась, як прокинулася... Боюся, батюшко! Знаю, що знов прийде вона до мене у сні...

– Як прийде знов твоя мати, то ще й поб'є тебе. Ну-ну, Зінько! Нехай вже буде так, як ти кажеш, – обізвався отець Гарасим і глянув їй в вічі гострим поглядом.

Чорні, гострі бабині очі стали зразу спокійні; чималі, виразно обведені й випнуті уста весело осміхнулись, а з-під уст забілили усі цілісінькі довгі міцні зуби, вже трохи пожовклі. Зінька підвела вгору свою чималу, як у чоловіка, голову. Білі широкі кінці намітки заворушились на широких плечах. Довгобразий, схожий на грецький вид її став веселий.

– Чи спроможешся ж ти встигнути з цим ділом до великодня, бо неділя мироносиць всього через два тижні після великодня; треба поспішати, – сказав отець Гарасим.

– Знаю, батюшко, знаю. Будемо поспішати. Піду сама по хатах, пошлю сестру Марусю, пошлю старостиху та ще кількох молодиць. Будемо збирати і гроші, пашню, і борошно, хто що дасть. Будемо пашню продавати, то, може, і набіжить до великодня ще на півсотні. А ви же, батюшко, замовте майстрів, щоб починали кіот та образ. Оце я й гроші вже взяла з собою.

Зінька витягла з рукава хусточку, вив'язала з узла бумажки і поклала на стіл перед батюшкою. Вид її став ще веселіший. Вона знов сіла на канапці, почувавши потребу побалакати з батюшкою.

– Кого ж ти думаєш посилати по селі? Хто буде за побірниць?

– Та поперед усього саму себе пошлю, батюшко! – сказала Зінька осміхнувшись. – Та старостиху, та свою сестру.

– Може, пошлеш Варку Колодиху? Вона богомільна і щонеділі ходить до церкви.

– Вона, батюшко, й богомільна, але я її не пошлю за побірницю. Вона й до церкви усе ходить, але... Ні-ні, не її я пошлю.

Зінька запикнулась: вона була неосудлива і не хотіла судити Варку, та ще й перед батюшкою.

– Може, стару Гришиху? – спитав отець Гарасим.

– Ні-ні, не її, батюшко!

Зінька тільки похитала головою кілька разів, але не сказала, через що вона не хоче посилати Гришихи: Гришиха була дуже лиха, осудлива, ще й любила хилити горілку.

– То посилай кого знаєш. Ти вже краще знаєш людей, та ще й молодиць, ніж я.

– Я пошлю вартних... – сказала Зінька, і вид її став поважний.

Вона трохи помовчала: думала, як би розпитати батюшку про Соломію, з чого почати, щоб і довідатись про Соломію, і не осудити молоді дівчини. Думала баба, думала, як би так хитро, мудро й непримітно перескочити од святих мирносиць до Соломії, щоб не було знать і сліду, але нічого хитрого не надумала та й плигнула одразу, як у провалля, і спитала просто:

– В вас, батюшко, служила Соломія, – почала Зінька.

– Чия це Соломія?

– Та Чечетова Филонова ж. Здається, вона в вас рік вибула? Чи робоча вона, батюшко?

– А що? Може, твій Роман надумався її сватати?

– Та... – сказала Зінька і махнула рукою на повітрі, – чи думає, чи не думає, а так, трохи йому впала в очі. А вона якась стрибка та проворна.

– Та вона проворна: це правда, але, сказати по правді, дуже робоча, робить діло швидко, скрізь встигне; що не загадай – скрізь увинеться. Та й на вдачу вона добра, не сердита.

– Ой батюшко! А я боюсь, що вона дуже вже любить ті співи, танці та смішки. Крутілка, та й годі!

– Це не вадить, бо вона молода. Адже ж, Зінько, і ти колись співала та крутилась, як була молодою.

– Ой, співала! Нема що казати, – промовила Зінька осміхаючись.

Вона махнула рукою і потім поклала руку на коліно. На білій свиті її здорова, як у чоловіка, рука з дуже довгими товстими пальцями чорніла, неначе вилита з заліза.

– Соломія, бабо, з таких, що «на улиці перед веде, а на полі серпом гуде», як приказують люде: вона з півроку була в мене за няньку, а півроку за куховарку. Дітей вона добре гляділа й жалувала. Видко, що вона серцем добра, хоч і крутілка, як ти кажеш.

Зінька встала, випросталась на цілий свій зріст. Намітка на плечах загойдалась. Встав і батюшка. І здавалось, що не батюшка випроваджує Зіньку, а поважна Зінька випроваджує з своєї господи отця Гарасима.

Зінька узяла в свою кремезну руку невеличку сухорляву білу руку отця Гарасима, поцілувала й розпрощалась.

– Ну, боже тебе благослови! Господи пострічай! Дай боже час добрий! – сказав на прощанні отець Гарасим,

– Ой, великий спасибі вам, батюшко, за те, що ви мене втішили за Соломію! Ой господи мій, як я боюся за свого Романа! Так мені його шкода, так жаль, як не було жаль ні одного сина. Ні одна дитина не горнулась так до мене змалку, як він. Чи було пораюсь в хаті, чи полю на огороді, він все коло мене, слідком ходить за мною і не оступається від мене. Як було полю грядки, або підсапую капусту, або підгортую картоплю, він усе слідком ходить за мною та все питає: «Чи не винести вам, мамо, води? може, ви пити хочете? може, вам хліба вкряяти та винести?» А як було в неділю ляжу спочивати під причітком на призьбі, то він вирве здорову, як сито, лопушку, сяде коло мене в головах та й каже: «Спійть, мамо, а я буду од вас одганяти мухи». Йй-богу моему, правду кажу! Ой, коли б не була Соломія лиха та ледача! Боюся за сина, більше як за себе. Шкода мені буде мого Романа.

– Не бійся. Зінько, не бійся! – сказав отець Гарасим на прощанні,

Баба Зінька не вдоволилась тим, що їй говорив батюшка про Соломію. Вона зайшла ще до матушки, нібито побалакати, вийняла з пазухи в хусточці незвичайно здорового цукрового гороху, щоб нібито похвалитись, і дала матушці на насіння, а тим часом в розмові поміж горохом, маком та капустою довідалась, що за людина – Соломія. І матушка хвалила Соломію. Зінька розпрощалась і вийшла з хати. Вона була така рада, така рада, неначе того дня був Великдень. В баби неначе й ноги стали молоді. Вона не йшла додому, а ніби самі ноги несли її. Люде, стрічаючись з бабою, аж дивувались, чого це завсіди поважна Зінька так

швидко чимчикує вздовж улиці, і така веселенька, неначе тільки що випила в когось в гостях чарочок зо три горілки з стрючкуватим перцем.

– Що це таке сталося з бабою Зінькою? – говорили молодиці оглядаючись. – Йде так швидко, трохи не підскакує, ніби от-от пісні заведе серед улиці!

А баба Зіня раділа за свого Романа.

«От буде радий Роман! Піде його смуток на очерета, на болота та на пущі», – думала баба, несучи додому радісну звістку для Романа.

IV

Зінька прийшла додому, увійшла в сіни. Чує вона, в хаті хтось говорить з Романом. У сіни через зачинені двері доходив чийсь голос, товстий, навіть трохи сердитий.

«Одже голос мені по знаку! – подумала баба Зінька. прислухаючись під дверима до голосу. – Але чий же це голос? Ніяк не впізнаю. Якогось гостя бог послав».

Баба Зінька одчинила хатні двері. Просторна світлиця була освічена дуже ясно через причілкове вікно. За столом сидів смуглявий, довгобразий та сухорлявий чоловік. Сонце сипалось в вікно на його спину; смуглявий вид неначе мрів у сутінку; і тільки виразно світилися кінчики довгих товстих вусів, котрі ніби були обсіпані сонцем.

Роман сидів на лаві, коло самісінького стола, спершись обома ліктями на стіл.

– Добридень вам! – сказала баба Зінька, ставши серед світлиці. Вона довгенько придивлялась, прижмурювала свої старі очі і впізнала Филона Чечота.

«Ото диво! Тільки що була в мене промовка про дочку, а це й сам батько шусть до мене в хату! Це недурно! Неначе знав Филін, що я ходила на розвідки до батюшки та розпитувала про його дочку. Це недурно. Це воно проти чогось!»

Филін встав і приступив на ступінь до баби Зіньки. Високий надміру, тонкий станом, Филін був ще вищий од баби Зіньки і трохи не черкався тім'ям об сволок. Його чорні, незвичайно гострі й блискучі очі впали не на Зіньку, а вище за Зіньчину голову, десь на верх мисника. Филін, розмовляючи, ніколи не дивився людям в вічі, а все кидав очима неначе в порожній простір, втуплював їх в повітря, неначе придивлявся в далечі до тих людей та подій, про котрі він любив часто оповідати.

Филін був дуже богомільний. Він ходив до церкви і на службу, і на вечерню, і на утреню, приходив до церкви ще раніше за батюшку. В церкві Филін ставав коло самого іконостаса, гасив завсіди ставники й свічки, зривав гноти на свічках своїми чорними пучками, зривав помаленьку, не хапаючись, неначе робив яке святе діло. Зірве гніт з свічки, гніт ще горить або тліє в пучці, а Филін спускає руку вниз помаленьку, неначе огонь його й не пече, ніби в його пальці залізні, як щипці або давильця, а потім не кидає гнота додолу, а ніби покладе на помости, ще й настопче чоботом. Филін дуже любив розказувати про гроші, що горять в землі, про закопані скарби, про відьом, про знахурів, про нечисту силу та про свої сни, розказував, що сам на свої очі бачив уночі ті усякі чуда, бачив, як горять на «діянія» гроші, бачив відьом, бачив нечисту силу.

Филін був гордовитий чоловік, не любив, як хто не йняв віри його оповіданням, сердився і навіть гримав. Розказуючи про всякі чуда та страховища, він багато прибріхував, але люде йняли йому віри, а найбільше баби та молодиці. Він часом заходив до баби Зіньки і любив розказувати їй про усякі чуда. Баба Зінька була дуже вважливою його слухачкою. Любив слухати його оповідання і Роман, хоч і постерігав деякі його брехні.

– Чи це ви, Филоне? а я проти світу вас і не впізнала.

Баба Зінька, привітавшись з Филоном, попросила його сісти за стіл, а сама скинула з себе свиту, повісила на жердці і сіла проти Филона на ослоні.

«Сам бог посилає до мене оце Филона. І не думала й не гадала про його, а він вже сидить тут у мене за столом і неначе мене жде... Це воля божа. Соломія буде моею невісткою», – думала Зінька, поглядаючи на Филона.

Бабі Зіньці страх як хотілось сказати Романові, що вона принесла добру звістку про Соломію, хотілось втішити засмученого хлопця, та вона при Филонові мусила

мовчати про це діло, аж язика собі прикусила.

«Ой скажу, ой не видержу!» – думала баба Зінька.

Вона зумисне глянула на Романа дуже веселими очима. Очі аж ніби сміялись.

«Може, Роман хоч догадається, що я принесла веселу звістку. Ой скажу! Ой не втерплю! А! І чого це не в добрий час принесло цього Филона? Ой лишечко! Аж сам язик лізе з рота!»

І баба Зінька зубами прищикнула язика: вона таки вміла гнuzдати цього прудкого бабського коня.

– Де це ви, Зінько, були? – спитав Филін.

– Оце ходила до батюшки порадитись про празник мироносиць... – Чи дозволив же батюшка справляти празник? – спитав Филін.

– Спочатку чогось трохи ніби похнюпився, чогось зашамутався, а потім, як почала я розказувати йому, що мені снилась мати, він згодився і поблагословив, – сказала баба Зінька.

– От і добре! І в нас буде, як і в людей. А то все якось старі звичаї переводяться, а це недобре, – обізвався Филін.

– Авжеж недобре, – сказала Зінька і розказала Филонові, як їй вже вдруге снилась мати.

– Кажете, що вам уже вдруге сниться мати. А це недавно й мені приснився такий дивний сон! – промовив Филін.

Саме в той час рипнули хатні двері. В хату увійшов Денис, поздоровкався і почоломкався з Романом. Зінька попросила його сісти. Денис сів на лаві поруч з Романом.

Филін скося поглянув на Дениса: він був сердитий, що Денис перебив йому розмову. Филін не любив Дениса, постерігав, що Денис не йме йому віри, що й

поза очі сміється з його. Филін насупив брови, але знов розпочав своє оповідання.

Кінець ознакомительного фрагмента.

Купити: https://tellnovel.com/ru/nechuy-levic-kiy_-van/ne-toy-stav

Текст предоставлен ООО «ИТ»

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию: [Купити](#)